

CAUSA BELLI TA FUNDAMENTUM VERITATIS

Чи можуть існувати правила інтерпретації війни чи іншого складного комплексу дій людей? Зачекаємо звертатися до Вітгенштайна або тлумачень його *Філософських досліджень* – на цьому етапі це не допоможе вирішити проблему. Адже нас поки що цікавить не дотримання правила, не правильність інтерпретації, тобто не її відповідність тому чи іншому правилу, а можливість існування такого правила. Здається, на це легко відповісти: оскільки існують інтерпретації, то мають існувати й правила, яким кожна з них відповідає. Але як можливе існування правила, що відповідає об'єкту, що інтерпретується? Оскільки таких інтерпретацій може бути кілька, виникає питання про їхню відповідність об'єкту. Зазвичай, таке питання розуміється і розглядається як питання про істинність тієї чи іншої інтерпретації. Таким чином, якщо прийняти припущення, що кожна інтерпретація ґрунтується на (в тій чи іншій мірі слідує) певному правилі (приймемо також, що вона несуперечлива і послідовна), то з нього випливає, що її істинність залежить від того, якою мірою засадниче для неї правило відповідає об'єкту інтерпретації. Так, принаймні, здається.

Прихованим чином це передбачає, що сам об'єкт містить в собі деякі елементи, котрі (а) є конституючими для даного об'єкта і цим протистоять випадковим, несуттєвим деталям, (б) мають єдине (істинне) значення, істотне для об'єкта в цілому, (с) можуть бути виокремлені з об'єкта як цілого і в такому вигляді здатні виконувати функцію основи інтерпретації. Правило, якщо воно передбачає справжню інтерпретацію, з необхідністю повинно мати деяку спорідненість із цими конституючими елементами, при цьому для збереження цілого воно також має спиратися не на один із цих елементів або лише на деякі з них, а на них усіх у цілому, як на свого роду суму векторів (останнє застереження зайве, якщо такий елемент лише один).

Що, власне, є інтерпретація? У прикладному сенсі, який нас тут насамперед цікавить, це розкриття єдиного значення всієї сукупності таких елементів (їх може бути багато, але їхнє число повинно бути кінцевим й більшим за одиницю). Виходячи з цього, слід припустити, що правило інтерпретації й полягатиме у виявленні-виокремленні та впорядкуванні (приведенні до єдиного напрямку) таких елементів, а також у встановленні (обґрунтуванні) їхнього значення. Так саме можна припустити, уподібнивши значення вектору (точніше, спрямованості елемента-відрізка), що граничне значення феномена в цілому також буде представляти собою вектор (тобто суму значень-векторів, які конституюють

елементи феномена, що інтерпретується).

Якщо прийняти таку модель (безумовно спрощену), стають очевидними основні труднощі при побудові інтерпретації. По-перше, для визначення векторного значення того чи іншого елемента необхідна наявність певної подібності декартової системи координат або принаймні єдиної площини, на яку можуть бути спроектовані векторні значення. І по-друге, така декартова система координат (або навіть єдина площина) сама постає необхідною умовою для виокремлення зазначених елементів-векторів з будь-якого складного феномена (тобто вони можуть бути виокремленими тільки за умови, що вони знаходять на ній свій певний відбиток). Насправді ці дві складності – дві сторони однієї проблеми: для аналізу будь-якого складного явища (об'єкта) необхідна відповідна йому система координат. Складність у тому, що така система координат ніяк не може бути частиною того феномена, для інтерпретації якого вона необхідна, а з цього випливає, що вона привноситься (або додається) інтерпретатором.

Таким чином, проблема інтерпретації (встановлення значення) включає не тільки сам феномен, який досліджується, але й пропонувану інтерпретатором систему координат (для соціальних феноменів, це, по суті, його власна картина світу або система цінностей). Важливе доповнення: така система координат повинна не тільки відповідати феномену, що розглядається, але також носити універсальний характер.

Саме в універсальності такої системи координат і приховані всі труднощі інтерпретації складного феномену. Питання про істинність інтерпретації знаходить своє фундаментальне вирішення у конституюючих особливостях запропонованої інтерпретатором системи координат. Термін «універсальність» для такої системи координат навряд чи може вважатися вдалим, тому що він поєднує в собі принаймні два різні сенси: по-перше, універсальність передбачає можливість проектування на неї будь-яких складних об'єктів (чим знімається вищезазначена проблема відповідності такої системи досліджуваному об'єкту-феномену), по-друге, цей термін передбачає її прийнятність для інших інтерпретаторів. Тобто така система має бути універсальною як би і «всередину», і «назовні».

Заради уникнення плутанини у подальшому, позначимо різницю між цими значеннями термінологічно: перше значення будемо позначати терміном «потужність» (у цьому відношенні декартова система координат має велику потужність для об'єктів класичної математики, але дуже обмежену для соціальних феноменів – вона може фіксувати тільки ті їхні сторони, які мають кількісне вираження, наприклад, вона чудово працює для позначення кількості об'єктів (людей, країн, союзів,

територій, років), що беруть участь у війні, для позначення кількості втрат, кількості захопленої/визволеної території тощо, але зовсім не здатна відобразити деякі якісні характеристики – справедливість/несправедливість, традиційність/новизну, ентузіазм /байдужість учасників бойових дій, ступінь залучення до війни нон-комбатантів і таке інше.

Друге значення позначимо терміном «загальність», тому що тут йдеться про готовність інших людей прийняти цю систему координат як власну. Щодо цього декартова система координат тривалий час розглядалася як універсально-загальна, і сьогодні, наскільки можна судити, приймається практично всіма математиками та тією чи іншою мірою пов'язаними з математикою людьми. Той факт, що в сучасній математиці все більше уваги приділяється об'єктам, які не знаходять свого відображення в цій системі координат (принаймні, на ній неможливо відобразити деякі типи чисел, наприклад, уявні числа, тобто комплексні числа, дійсна частина яких дорівнює нулю; крім того така системі координат дуже обмежено застосовується в ряді математичних областей, наприклад, у топології), говорить про обмеження її за «потужністю», але аж ніяк за «загальністю», у цьому сенсі вона залишається універсальним знаряддям для всіх.

Чи можливе створення подібності такої системи в галузі складних феноменів людської поведінки, де саме якісні характеристики мають перевагу? Такі спроби неодноразово робилися. Можливо, першу значну таку спробу зробило християнство, подолавши багато панівних на той час соціальних розмежувань між людьми та надавши людському існуванню новий за якістю вимір. У 20-му столітті екуменістичний рух прагнув віднайти єдині принципи віри, незалежно від форм та норм тієї чи іншої конкретної релігії. Такою спробою можна вважати запропоноване Гершем Лаутерпахтом для процесу у Нюрнберзі поняття «людяність» як універсальну категорію виміру людської діяльності (що й досі складає основу міжнародного права). У принципі, будь-які переговори можливі лише за умови, яку К. Поппер називав «концептуальним каркасом», і яку можна вважати створенням тут і зараз певної подібності загальної системи координат.

Саме «загальність» є, таким чином, головною проблемою, що стоїть як камінь спотикання, на шляху пошуку єдиної істинної інтерпретації. До речі, саме «загальність» є основою відомого положення М. Гайдеггера про інтерпретацію як фундаментальну онтологію. У певному сенсі навіть відома теза так званого «постмодернізму», яка все ще викликає безліч суперечок, про множинність істин не може розглядатися як вирішення, тому що просто переносить проблему на інший, більш високий рівень – на певний рівень мета-істини. Адже для того, щоб визнати

множинність істин, потрібен критерій, який дозволяв би встановити для суджень різного роду їхню «істинність», що вкрай проблематично. Це стало можливим в рамках квантової фізики (звідки, мабуть, постмодерністи і запозичили це своє положення), тому що там у якості такого критерію виступала точність методології дослідження (строго кажучи, відтворюваність експерименту, визнання будь-яких отриманих результатів та точність їх опису). Треба визнати, що у соціальній сфері таким останнім критерієм зазвичай виступає військова перевага та довгостроковість політичного проекту. Найбільш стійкий у часі соціальний порядок, здатний будь-яким чином нав'язати іншим свою систему цінностей, вважається найкращим.

Таким чином, існування правил інтерпретації війни чи іншого складного комплексу дій людей залежить від можливості створення загальної системи координат, але її загальності заважає наявність різниці ціннісних категорій, завдяки яким люди дивляться на світ. За великим рахунком, проблема «загальності» системи координат інтерпретації соціальних феноменів зводиться до кількох ціннісних категорій. Ці системи цінностей визначаються життєвими установками, що переважають у тій чи іншій світоглядній системі. Насправді їх можна розділити лише на дві категорії: індивідуальність і соціальність. Фундаментальна категорія соціального існування людини виникає раніше і може вважатися щодо людського виду первинною: людина належить своєму соціуму, отримує сенс власного існування через соціум і має цінність залежно від потреби соціуму в ній. Фундаментальна категорія індивідуального існування також виникає досить давно, але все ж таки, судячи з усього, пізніше, вона затверджує пріоритет індивіда та його життя над будь-якими соціальними утвореннями. (Досить умовно їх можна порівняти з протиставленням філогенезу та онтогенезу відповідно.) Згідно з першим типом цінностей, плем'я, держава, нація, релігійна спільність (можливо, що й інші види спільності – земляцтво, соціальний стан, гендер, масонство та ін.) або навіть (що недавно додався) специфічний тип цивілізації мають найвище значення і тільки вони здатні надати сенс існуванню окремого індивіда. Згідно з другим типом, вищим принципом постає саме життя окремого індивіда у всіх різноманітностях форм його здійснення, соціальні ж форми спільності (багато в чому ті самі – держава, стан, рід занять, церква та ін.) лише служать для забезпечення певної безпеки та якості існування окремого індивіда. В обох випадках, таким чином, визнають цінність протилежної категорії, але лише як той, що забезпечує функціонування основної.

Достатньо подивитися на аргументацію сторін у війні України з Росією, щоб побачити, що ця війна постає як протистояння слабкої

держави, що забезпечує тим самим свободу існування своїх громадян, із системою, що висуває на перший план саме соціальну єдність (державу, народ, цивілізацію). У певному відношенні другу систему можна вважати більш архаїчною, оскільки вона була загально розповсюджена для обох країн у минулі роки Російської імперії та Радянського союзу та певною мірою була подолана за часи незалежного існування України. Для системи цінностей, з якої виходить Росія, Україна так і не склалася як соціальна єдність, життя її громадян позбавлене вищого сенсу, а самі громадяни, які відмовилися від колишньої єдності, по суті втратили сенс свого існування, і є такими, що помиляються (в кращому розумінні) або зрадниками (в гіршому). Саме тому для російської ідеології, здатної розпізнати специфіку фундаментальних рис України як держави, Україна дійсно постає псевдо-державою, яка не здатна надати сенс існуванню власних громадян, щодо індивідуального життя (та особистої свободи), то вони взагалі не визнаються як цінності, для державної системи координат їхнє числове значення дорівнюється нулю, а тому не визнається взагалі, внаслідок чого як пояснення опору впливу Росії висувається єдина доступна для розуміння в її системі цінностей-координат спільність – націоналізм (який росіянам має здаватися непорозумінням через національну різноманітність громадян України. Звідси їхній висновок про силу української ідеології, яка повністю «промила мозки» громадян України, бо іншого пояснення для них просто не існує. Для їхньої системи цінностей, вважати своє, індивідуальне життя і свободу найвищою цінністю така сама нісенітниця, як проживати кожен наступний день як минулий наново. Втім для українців, які звертаються до розуму окремих російських громадян, їхня прихильність до державної структури та якогось «вищого» сенсу є рабством і холуйством, а тому так саме результатом ідеології, «промивання мозків» та іншими видами зомбування. Безумовно, це тільки гола схема, бо на кожному з боків є перехідні зразки.

І все-таки це ще не пояснює війни. Тому що дві подібні різні держави все ж таки могли б існувати поруч. Причини війни, скоріше за все (тут можливі тільки вірогідні висновки), у тому, що процеси, які ведуть до повороту у бік цінності індивідуального життя, притаманні й самій Росії, і Україна є живим прикладом того, що далі відбуватиметься з Росією. Для російського погляду на речі, Україна є наочним випадком інфекції, розпаду, позбавлення традиційного смислу існування, і це визначає рішення, на яке зрештою вирішилася Росія – продемонструвати перевагу своєї системи цінностей, вищого державно-цивілізаційного сенсу, вилікувати, врятувати, звільнити нещасних громадян України від повної втрати сенсу існування, який загрожує їм, і саме через це опір

українців викликає у Росії щире здивування та озлоблення, бо вона рятує насправді власну систему цінностей (яка визначала її існування протягом століть, а зараз приходить до занепаду). Щодо України, то вона через власну систему цінностей-координат бачить у тих, хто вторгся на її територію, просто диких, позбавлених розуму і почуття власної гідності рабів кремлівської влади.

Через наявність такої наочної контрадикторності, можна припустити, що існує (повинен існувати) також ще певний найвищий космологічний сенс цієї війни – але, найбільш вірогідно, що це буде вже сенс будь-якої війни, а не лише конкретно цієї.